

Mini sorozatot indítunk a történelmi Magyarország peremén élő magyar népcsoportokról. A Keleti-Kárpátokon túl, Moldvának egykor az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó északi részét hívjuk **Bukovinának**. Itt öt faluban éltek a **bukovinai székelyek** a történelmi Magyarország határain is kívül. Őket több hullámban próbálták már a XIX. századtól kezdve Magyarországra visszatéríteni. Az Alduna mentén, Belgrádtól keletre, a mai Szerbiában telepedtek le még 1883-ban Hertelendyfalva,

Sándoregyháza és Székelykeve községekben azok, akiket **aldu-nai székelyeknek** hívnak, s a mai napig ott laknak, s magyarság legdélebbi szigetét képezik. A bukovinai székelyek tömeges áttelepítésére – amiről írásunk szól – a II. világ-

háború során került sor, először Bácskának a ma már Szerbiához tartozó részébe, majd a háború végén tovább kellett menekülniük a mai Magyarország területére.

Kóka Rozália

írását adaptálta
Abkarovits Endre

fordította
Edwin van Schie

A bukovinai székelyek kálváriája

A székelyek és a történelmi Bukovina

Székelyek eredetéről még mindig vitatkoznak a tudósok, s különféle elképzélések vannak nem csak a magyar és román szakemberek, hanem a magyarországiak között is. A legszélsőségesebb román 'tudósok' elmagyarástott románokat látnak bennük. A magyarországi teóriák között előfordulnak olyanok, amelyek Attila hunjainak leszármazottait látják benne, mások a magyarság elsőként a Kárpát-medencébe érkezett törzseit, ismét mások a honfoglalás idején a magyarokhoz csatlakozott más népelemeket. Ez utóbbit talán a legvalósínbűből, mert a székelyek a honfoglalás után nem csak Erdélyben, de nyugaton és északon is megtalálhatók voltak a határ-

vidékeken, ami a csatlakozott népekre volt jellemző. Ma már elsősorban az Erdély délkeleti részében, az úgynevezett Székelyföldön élő embereket nevezik székelyeknek, mert évszázadok folyamán itt őrizték meg legjobban sajátos különállásukat, társadalmi szervezettségüket. Az ország többi részén a székelyek különállása a XV. század végére megszűnt, a Székelyföldön viszont sokáig sajátos területi, közigazgatási egységekben, speciális privilegiumok birtokában éltek a színmagyar székelyek. De a történelem és néprajzi könyvekben az utóbbi évszázadokkal kapcsolatban nem csak székelyföldi, hanem bukovinai, aldunai székelyekről, dévai csángókról

is olvashatunk. Az utóbbi két népcsoport szintén bukovinai székelyek leszármazottai.

Bukovinát a mai Románia Moldva országrészének legészakabb részén kell keresni. Ez a terület 1775-ben, Lengyelország első felosztásakor került az osztrák birodalomhoz, amikor még gyéren lakott vidék volt.

A bukovinai székelyek az egykor székely határvilág népéből, a székelyföldi Csíkszék, Háromszék és Udvarhelyszék falvaiból szakadtak ki a XVIII. században. (A székelyek sajátos, kb. megye vagy annál kisebb területű, közigazgatási egységei voltak.)

a 14. oldalon folytatjuk ↪

Onderstaand artikel vormt het eerste van een serie over Hongaarse bevolkingsgroepen aan de rand van het historische Hongarije.

Aan gene zijde van de Oostelijke Karpaten ligt in het noorden van Moldavië het gebied Bukovina, dat ooit deel uitmaakte van de Oostenrijks-Hongaarse Monarchie. In vijf dorpen in dit gebied woonden Hongaren buiten de grenzen van Hongarije. Sedert de negentiende eeuw is meerdere keren geprobeerd hen over te brengen naar Hongarije. In 1883 vestigde zich een deel van hen in het Beneden-Donaugebied, in het huidige Servië,

oostelijk van Belgrado. Hier stichtten zij de dorpen Hertelendyfalva, Sándoregyháza en Székelykeve. Deze groep staat bekend als de Beneden-Donau-Szeklers en wonen er ook nu nog. Zij vormen de meest zuidelijke Hongaarse enclave. Ons artikel gaat met name over de grootste groep Bukovina-Szeklers die tijdens de Tweede Wereldoorlog naar het deel van het gebied Bácska werden overgebracht, dat nu tot Servië behoort. Aan het eind van de oorlog moesten zij ook daar weer vandaan vluchten en kwamen in het huidige Hongarije terecht.

De lijdensweg van de Bukovina-Szeklers

Het Szekervolk en het historische Bukovina

Wetenschappers bakkeleien nog altijd over de exacte oorsprong van het Szekervolk. De meningen hieromtrent lopen nogal uiteen. Niet alleen bestaan er grote verschillen tussen de Roemeense en Hongaarse zienswijzen, maar ook Hongaarse wetenschappers onderling koesteren totaal verschillende ideeën. Uiterst conservatieve Roemeense 'historici' beschouwen het Szekervolk als verhongaarse Roemenen. Sommige Hongaarse

deskundigen daarentegen zien in het Szekervolk de nakijken van Attila's Hunnen, terwijl andere Hongaren denken dat de Szeklers de Hongaarse stammen aansloten bij de Hongaren kwamen namelijk meestal in de periferie terecht. Vandaag de dag heeft de naam Szekler alleen nog betrekking op de bevolking in het zuidoosten van Transsylvanië: het Szeklerland of **Székelyföld**. De Szeklers hebben in de loop der eeuwen met name in dit gebied hun aparte status en sociale structuren weten te bewaren.

D

eze laatste visie ligt eigenlijk het meest voor de hand. Immers, de Szeklers bewonen na de landname niet alleen

De Oostenrijks-Hongaarse Monarchie: Oostenrijk donkergris, Hongarije wit

genoemde regio's stamt de bevolking af van de **Szeklers van Bukovina**.

Op een hedendaagse kaart vormt Bukovina het meest noordelijke deel van de Roemeense regio (niet het land) Moldavië. (Zie het oude kaartje hiernaast en de kaart op blz. 13.) Dit eertijds dunbevolkte gebied kwam in 1775 na de eerste deling van Polen onder gezag van de Habsburgers.

De Szeklers van Bukovina, afstammelingen van de oorspronkelijke grensstreekbevolking, waren afkomstig uit dorpen in de Székely-districten Csíkszék, Háromszék en Udvarhelyszék (Szék is een typisch szekler-woord en was de term voor provincie of district.)

Habsburgse invloed in Transsylvanië

Tijdens de regering van Maria Theresia besloot de Weense defensiestaf tot de inlijving van de afstammelingen van de grensbewakers van Transsylvanië in een op Habsburgse leest geschoeide militaire grenswacht. Lees verder op blz. 15 ↪

A Habsburgok és Erdély

Mária Terézia uralkodása alatt, 1762-ben a bécsei haditanács az egykori határőrök leszármazottai új, osztrák mintájú és osztrák érdekeket szolgáló határtörzs szervezését kezdte meg Erdélyben. A szervezés erőszakosan, a székelyek ősi szabadságjogainak semmibevételével zajlott. A székelyek előbb nagy ellenállást tanúsítottak, majd 1763 decemberében nyílt lázadás tört ki.

Madéfalvi veszedelem

1764. január 6-án a felkelők Madéfalvára seregsorral, hogy vízkereszt elmultával népgyűlést tartanak, és hogy megpróbáljanak megegyezni az osztrákokkal. Az osztrák katonaság azonban éjszaka körülvette a falut, és hajnalban ágyútüzet zúdított az alvókra. A menekülők közül sokat lekaszabtak a megvadult katonák. Reggelre kétszáznál többen maradtak holtan a hóban.

Aikelfuthattak, fejvesztle menekültek át a Kárpátok hágón, Moldvába. A történelemnek ezt a véres epizódját Madéfalvi veszedelemként vagy Siculicidium-ként (székelyöldöklésként) emlegeti az utókor. A megtorlástól való felelem mintegy tízezer embert készítettetett otthona elhangására. A bujdósok elrejtőztek a magyarok falvaiban, de új falvakat is alapítottak. Moldvában a XIII. századtól kezdve folyamatosan éltek magyarok. A román vajdák minden szívesen fogadták az újabb és újabb magyar és székely meneküléket. Megélhetést és védelmet biztosítottak számukra, birtokaikra kellett a jó munkaerő. A bujdósok lassan beépültek Moldva társadalmába.

A Habsburgok uralkodása Bukovinában

1774-ben az osztrákok megszerezték a török birodalom hűberésétől, a moldvai fejedelem-től, a haborús események miatt feldült, szinte teljesen néptelen Bukovinát. Az új koronagyarmat benépesítésére telepeseit toboroztak. Románok, ukránok, lengyelek, zsidók, németek, csehek, szlovákok költöztek hama-

rosan a Szeret (Siretul), a Moldva (Moldova) és a Szucsáva (Suceava) folyó termékeny völgyeibe.

A bécsei haditanács feje, Erdély helytartója, Hadik András gróf szorgalmazására papok és katonák indultak Moldvába, hogy a rejtőzött székely bujdósokat felkutassák, és Bukovinába csalogassák. A madéfalvi menekültek zöme már megállapodott Moldvában, és nem akart Bukovinába költözni. Kisebb csoportok azonban elindultak.

Székelyek költözése Bukovinába

Teljes kegyelem biztosítottan számukra, 1776/77 telén száz család költözött Moldvából Bukovinába, ahol végül öt magyar falu jött létre: **Istensegits, Fogadjisten, Andrásfalva, Hadikfalva** és **Józseffalva**. 1776 és 1786 között összesen 2687 fő telepítettek le. Közülük az akkor jelentések tanúsága szerint nem mindenki volt székely. Bujdosó erdélyi magyarok, magyarszlági szököt katonák családjai, több évtizede Moldvában élők is csatlakoztak a székelyföldi menekültekhez.

A hadmérnök tervezte, nyílegyenes utcájú településeken hamarosan megindult az élet. Új, sajátos arculatú magyar etnikai csoport született: a bukovinai székelység. A letélepülők családonként földet kaptak, s a kezdeti időkben pénzt és adókedvezményt is biztosítottak számukra, hogy gyökeret verheszenek. A tartományt benépesítő sokféle náció között hamarosan kialakult a munkamegosztás. A németek közül kerül-

tek ki az iparosok, a zsidók kevésbé, a románok pásztoroktak, a székelyek főként mezőgazdasággal foglalkoztak, s magas szintű kertészkedést folytattak. Az andrásfalviak a hadsereg számára lovakat tenyészettek.

A telepítéskor kapott földerületek azonban az öröklési rend miatt néhány évtized alatt elapróztak, s nem tudták eltaranítani a megszaporodott népességet. Sokan váltak földnélkülivé. Akinek otthon nem volt biztosított a megélhetése, arra kénytelen volt, hogy a moldvai bojárok földjein keresse meg kenyérét.

1877-ben egy Bukovinából Budapestre elszármazott pap, László Mihály drámai hangú cikkben hívta fel a közvélemény figyelmét a Kárpátokon túlra került magyarok sanyarú helyzetére. Az írás nyomán a magyar kormány is felfigyelelt az ügyre, és több bizottságot küldött a helyzet felszínre. Hamarosan nagy társadalmi összefogás alakult ki a székelyek megsegítésére, hogy az Al-Duna környékére, a Duna árterébe, a korábbi lakóik által felhagyott kincstári birtokokra telepítsek őket. A tervezet szerint először csak ezer férfit vittek volna az Al-Duna szabályozásának munkálataihoz, de azok nem hagyták el családjait. 1883 májusában végül 3520 bukovinai székely települt le Belgrád közelébe.

Az Al-Dunához

Hatalmas diadalmenetben vittek a hajók a 'hazatérőket', útközben ki-kikötötték a Tisza menti városokban, ahol megvendégtelték, ünnepelték a 'de-rék székelyeket'. Másnap a Duna-menti mocsarak között találták magukat. Földbevált kunyhókban teleltek ki sokan. Végül nem nehézségek árán építették fel falvakat, megalapították **Hertelendylábat**, **Sándor-egyházát** és **Székelykevet**.

I. világháború

Az I. világháború idején Bukovina hadszíntér lett. A háborút követő békékötések után osztrák fennhatóság alól román fennhatóság alá került. A bukovinai

Bewerkt naar: Bihari Anna-Pócs Éva, Képes magyar néprajz. Corvina, 1985

met gevaar voor het leven over de bergpassen van de Karpaten naar Moldavië. Deze bloedige episode uit de geschiedenis staat bij het nageslacht bekend als de ondergang van Madéfalva, of ook wel als Siculidium (afslachting van de Szeklers). Uit angst voor de onderdrukking verlieten ongeveer tienduizend mensen huis en haard. Zij zochten en vonden onderdak in dorpen van Hongarije maar stichtten ook eigen nederzettingen. In Moldavië woonden immers vanaf de derde eeuw al continu Hongaren. Roemeense vorsten namen de steeds maar toestromende vluchtelingen, Hongaren en Szeklers, graag op en gaven hun de nodige middelen van bestaan en bescherming. De nieuwe werkkrachten kwamen immers goed van pas op hun landgoederen. De vluchtelingen verwierven allengs een plaats in de Moldavische sa-

menleving.

Bukovina onder Habsburgs bestuur

In 1774 kregen de Habsburgers van de vazal van het Turkse Rijk, de vorst van Moldavië, het door de oorlogen geteisterde, nagenoeg ontvolkte Bukovina in handen. Om deze nieuwe kroonkolonie te bevolken werden kolonisten geworven. Al gauw vestigden zich Roemenen, Oekrainers, Polen, joden, Duitsers, Tsjechen en Slowaken in de valleien van de rivieren Szeret (Siretul), Moldva (Moldova) en Szucsáva (Suceava). Op instigatie van het hoofd defensiestaf van Wenjen, graaf András Hadik, de stadhouder van Transsylvanië, trokken geestelijken en militairen naar Moldavië om de zich daar schuilhoudende Szeklers op te sporen en hen over te halen naar Bukovina te komen. Het grootste deel van de vluchtelingen van het drama van Madéfalva

was echter al aan het werk in Moldavië en wilde niet verhuizen naar Bukovina. Toch waren er groepen Szeklers die wel verhuisden.

Szeklers naar Bukovina

Onder de verzekering van een absoluut pardon trokken in 1776/77 honderd gezinnen van Moldavië naar Bukovina, waar uiteindelijk vijf Hongaarse dorpen werden gesticht: **Istensegits, Fogadjisten, Andrásfalva, Hadikfalva** en **Józseffalva**. In de jaren tussen 1776 en 1786 vestigden zich hier in totaal 2687 personen. Volgens berichten uit die tijd waren dit niet allemaal Szekler-vluchtingen, maar kwamen er ook gevlochten Hongaren, uit Transsylvanië, Hongaarse deserteren met hun gezinnen en anderen die al decennialang in Moldavië woonden. In de nieuwe dorpen, waar de

lees verder op blz. 16

magyarok teljesen elszakadtak Magyarországtól. Mérhetetlen szegénységben, az éledő román nacionalizmus és sovinizmus felfogató szorításában verődött a bukovinai magyarság. Egyetlen menedéke és támazza az egyház maradt. A magyar tannyelvű oktatás megszűnt az iskolákban. A tanítók zömét elűzték. A magyar kultúra minden megnyilvánulása a templomok falai közé szorult.

II. világháború

A háború szele hamarosan ismét megcsapta Bukovinát. 1938-ban a környékbeli németeket hazavitték Németországba, itt zúdultak át a lengyel menekülők, amikor 1939-ben Németország lerohanta Lengyországot. 1939-ben, áldozócsürtökön leégett Józseffalva. A virágzó falu helyén csak füstölgő hamu maradt. Németh Kálmán ferencesrendi szerzetes drámai segítségkérésére megmondult Erdély, és a többi bukovinai falvak is sok adományt gyűjtötték. Néhány hónap elteltével újjáépült a falu. Az építést vezető Kós Károly építészről arra kérte Németh Kálmán, hogy úgy építsek fel a házakat, hogy – ha a helyzet úgy hozná – szét lehessen azokat szedni, vonatra téve elszállítani, és valahol másutt újra felépíteni.

Németh Kálmánban megszületett a hazatérés gondolata. Tévékenysége, különösen a túzvészt követő szervező munkája felingerelte a román hatóságokat. Figyelték, zaklatták, felelősségre vonták, munkájában akadályozták.

1940 augusztusában Budapestre utazott, és megpróbálta rábírni a kormány tagjait a székelyek hazahozatalára. Csak egyetlen támogatót tudott megnyerni az ügynek, Gróf Teleki Pál miniszterelnököt, de ő is csak egy későbbi időpontban tudta elképzelni a hazatelepítés megvalósítását.

Dr. Németh Kálmán Budapestről arra bíztatta a katonakötélles fiatalokat, hogy szökjenek át Magyarországra. Hamarosan megindult az átszivárgás Észak-Erdélybe, majd Magyar-

országra. Az áttelepülők szétszóródtak az ország minden részébe. Táborokban, a frissen visszafoglalt magyar területekre, ideiglenes szállásokra helyezték el őket. Bukovinában feltartóztathatatlanul felbuzdult a nép. Magyarország azonban nem tudott érdemben foglalkozni az áttelepülők ügyével. Telegi Pál öngyilkos lett.

Áttelepítés Bácskába

1941 áprilisában a magyar hadsereg bevonult Bácskába. A kormány hozzájárult, hogy telepíték le Bácskába a székelyeket. 1941 tavaszán a II. Bécsi döntés alapján, néhány vegyes házasságban élő személy kivételével az öt falu valamennyi lakója hazatért Magyarországra. Összesen 13198 fő bukovinai székelyt és 1000 moldvai csángómagyart telepítettek le néhány hétnél alatt a frissen visszafoglalt Bácskába. A Szabadkától Újvidékig terjedő területre, 39 faluba, az elűzött székelyek költöztek.

Bár a székelyek fájlalták Bukovinát, s elhagyott otthonaikat, minden család kapott földet, házat, és szinte eufórikus boldogságban kezdtek dolgozni új házájukban. Templomokat, iskolákat, állomásokat építettek. Szorgalmasan művelték a földet. Alig vették észre a közelődő veszedelmet.

Menekülés Magyarországra

1944 októberében mindenüket hátrahagyva, földönfutókként kellett menekülniük a visszatérő székelyek elől. A Dunántúlra irányították őket. A meséikben,

1946-ban megérkeztek a Szlovákiából elűzött magyarok csoportjai. A németek egy részével ismét elindultak a vonatok, most Németország felé, mások ott maradhattak a falujukban. Elkezdődött a gyötrelmes, keserves együttélés, a 'szocializmus építése', a kulákoldósás, a kollektivizálás, majd 1956.

Az '56-os forradalom után, a térszesítés második hulláma elől menekülve soka a főváros közelébe, Érdre költöztek. Akkoriban már közel kétszáz bukovinai székely család élt a halmasra duzzadt agglomerációs faluban. A bukovinai székelyeknek kétszáz év óta, ez volt első szabadon választott lakóhelyük.

Bukovinai székely ma már nem születik, csak meghal. Lassan elmennek a nagy öregek, akik még 'mindent tudtak'. Egykor gazdag díszítőműveszekék darabjai lassan eltűnnek. Emlékeik könyvekbe költöztek, dalaik zömét már csak nyikorgó fonográf-hengerek, magnószalagok, népdalgyűjtemények őrzik. Pedig Kodály Zoltán szerint, aki 1913-ban járt Bukovinában, és több száz népdalt gyűjtött a székelyek között, a bukovinai székely népdalok a magyar népzene legszebb gyöngyszemei. Meséket vaskos kötetekben adták közre a néprajzkutatók, s jó, ha olykor egy-egy mesemondóverseny résztvevői megszólaltatnak néhányat.

"Édes hazám, mit véttem, hogy én benned nem élhettem?", s hogy "maroknyi székely porlik, mint a szikla" – énekelik meg emlékezésekkel összefogóva, könnyes szemmel. De hát szomorkodjanak-e a világ ilyetén alakulásán? Különösen a Magyarországon élők? Történettel volna-e jobb dolog velük, maroknyi idegenbe szakadt népcsoporttal, mint az, hogy közel két évszázadon át meg tudtak maradni magyarnak, s megadtott nekik az a kegyelem is, hogy hazatérhettek anyanemzetük kebelébe? ■

Vervolg van blz. 15
NL

aanblik werd gevormd door de met militaire precisie ontworpen kaarsrechte straten, kwam het leven al snel op gang. Er ontstond een nieuwe etnisch-Hongaarse groep met een eigen gezicht: de Szeklers van Bukovina. Ieder gezin kreeg een stuk land toegewezen. Om een degelijke start mogelijk te maken werden er in het begin ook financiële middelen beschikbaar gesteld en waren er belastingvoordelen. De verschillende etnische groepen die de nieuwe provincie bevolkten verdeelden zich al snel over de diverse economische sectoren: Duitsers hielden zich bezig met ambacht en industrie, joden dreven handel, Roemenen werden herders en de Szeklers richtten zich op land- en tuinbouw. De inwoners van Andrásfalva gingen paarden fokken ten behoeve van het leger.

Door vererving raakten al na een paar decennia de toegewezen stukken grond versnipperd. Hierdoor leverden ze niet meer voldoende op om de in omvang gegroeide bevolking te onderhouden. Velen kwamen zonder land te zitten. Wie thuis niet in zijn levensonderhoud kon voorzien ging noodgedwongen zijn brood verdienen op het land van Moldavische hereboeren.

Jn 1877 schreef Mihály László, een priester afkomstig uit Bukovina, in Budapest een dramatisch artikel, waarin hij aandacht vroeg voor de deplorabele situatie waarin zich de Hongaren aan de andere kant van de Karpaten bevonden. Door dit artikel trok het probleem ook de aandacht van de Hongaarse regering, die diverse commissies afvaardigde om de situatie in kaart te brengen. Al gauw was er een grote maatschappelijke betrokkenheid ontstaan: het plan was de Szeklers te helpen te komen en hen onder te brengen op kroondomeinen in het Beneden-Donaugebied in het stroomgebied van de rivier. Daar waren er huizen voor hen die door de vorige bewoners wa-

ren verlaten. Volgens plan zouden er eerst slechts duizend mensen aan het werk worden gezet in een overheidsproject gericht op de beteugeling van de rivierloop van de Beneden-Danau. Maar veel mensen wilden hun gezinnen niet achterlaten en in mei 1883 vestigden zich uiteindelijk 3520 Bukovina-Szeklers in dit gebied niet ver van Belgrado.

Naar de Beneden-Danau

In een enorme triomftocht voerden schepen de 'thuiskomers' aan, onderweg werd aangelegd in tal van havensteden aan de Tisza, waar men de Szeklers gastvrij onthaalde. Een dag later bevonden ze zich opeens midden tussen de moeraslanden langs de Donau. Velen moesten de winter doorbrengen in plaggenhutten en met bloed, zweet en tranen bouwden ze hun dorpen op: **Hertelendypalva**, **Sándoregyháza** en **Székelykeve**. Székelykeve werd vervolgens tweemaal getroffen door overstromingen en moest op een andere plaats worden herbouwd. De kolonisten schreven enthousiaste verhalen naar

ook nog in andere delen van Transsylvanië kleine groepen ondergebracht. Van deze mensen is in de loop van de geschiedenis het spoor verloren gegaan.

Emigratie naar Canada

In 1906 begon onder de Bukovina-Szeklers een grootscheepse emigratie naar Amerika, met name naar Canada (Saskatchewan). Zodra zij een dak boven het hoofd hadden begonnen ze met de ontginning van de grond. In groepen bewerkten zij het land. De jaren 1906 en 1907 kenden een bijzonder gunstig weerbeeld, waardoor er een recordoogst werd behaald. De kolonisten schreven enthousiaste verhalen naar

huis over hun economische vooruitgang. Deze verhalen zorgden ervoor dat het animo onder de Bukovina-Szeklers om te emigreren enorm toenam. In 1909 emigreerden er 78 gezinnen en 44 gezinshoofden. In dat jaar heerste er echter droogte op de prairie. Veel van de immigranten trokken naar de steden en zochten werk in de mijnen of fabrieken. Tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog hield de emigratiegolf vanuit Bukovina aan. Velen gingen echter alleen maar om te werken en geld te verdienen en kwamen daarna naar huis, kochten grond en vestigden zich als hereboer. Maar tijdens de oorlog werden aan de andere kant van de oceaan alle mensen afkomstig uit Oostenrijk beschouwd als vijand en wie nog niet beschikte over een Canadees paspoort werd het land uit gezet. Om uitzetting te ontkommen vluchtten men van het platteland naar de steden of zelfs naar Zuid-Amerika.

1e Wereldoorlog

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Bukovina een van de strijdtonelen. Na de vredesonderhandelingen kwam de streek, tot dan toe deel van het Habsburgse Rijk, onder Roemeens gezag. Hierdoor werden de Bukovina-Hongaren geheel afgesneden van Hongarije. Zij leefden in onbeschrijflijke armoede en leden zwaar onder het opkomende Roemeense nationalisme. De kerk vormde hun enige toevluchtsoord en steun. Hongaars talig onderwijs werd door de Roemenen in de ban gedaan, het mendeel van de onderwijzers verbannen. Alleen binnen de muren van de kerk

kon men nog enigszins de Hongaarse cultuur uitdragen.

Tweede Wereldoorlog

Maar spoedig sloeg de ijzeren hand van de oorlog in Bukovina opnieuw toe. In 1938 werden de Duitsers uit de omgeving 'heim in Reich' gebracht. En toen Duitsland in 1939 Polen bin-nentrok, ontvluchten vele Polen het land via Bukovina en liepen er de nodige sporen achter. Op hemelvaartsdag 1939 werd het dorp Józseffalva in de as gelegd: van een bloeiend dorp was niet meer over dan een rokende puinhooch. Op een emotionele oproep van de Franciscaner monnik Kálmán Németh die effect had in Transsylvanië en in andere plaatsen in Bukovina, werden er grote hoeveelheden hulpgoederen ingezameld en in luttele maanden was het dorp herbouwd! Kálmán Németh verzocht architect Károly Kós om de huizen zo te ontwerpen dat ze demonstabel zouden zijn en in geval van nood zo op een trein zouden kunnen worden geladen om elders opnieuw opgebouwd te worden.

Jnmiddels had het idee van emigratie naar Hongarije bij hem postgevat. Door zijn activiteiten en met name de acties ten behoeve van het in de as gelegde dorp had hij de Roemeense autoriteiten tegen zich in het harnas gejaagd. Hij werd in de gaten gehouden en voortdurend lastiggevallen. Hij werd van alles beschuldigd en belimberd in zijn werk. In 1940 reisde Németh naar Budapest en probeerde de regering te bewegen de Szeklers over te brengen naar Hongarije. De enige die hij voor zijn zaak wist te winnen was minister-president graaf Pál Teleki. Maar ook deze vond een immigratie nog niet zo een-twee-drie te verwezenlijken en zag alleen mogelijkheden op een later tijdstip. Vanuit Budapest riep Kálmán Németh alvast de dienstplichtige Szekler-jongeren op naar Hongarije te vluchten. Al snel kwam er een trek op gang naar

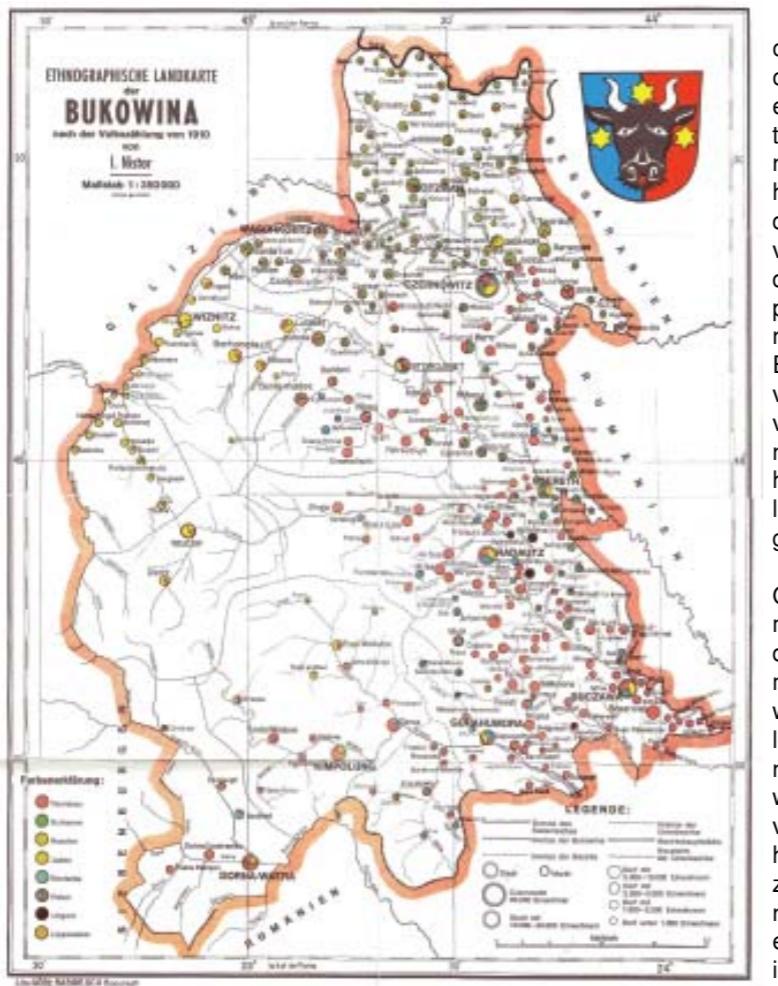

het noorden van Transsylvanië en verder door naar Hongarije. De immigranten verspreidden zich over het gehele land. Zij werden ondergebracht in kamperen, in de opnieuw door Hongarije bezette gebieden en in tijdelijke logementen. Het volk van Bukovina was bijna niet meer te houden, maar Hongarije kon eigenlijk niets meer doen aan het vraagstuk van de immigranten. Pál Teleki pleegde boven-dien zelfmoord.

Jn april 1941 trok het Hongaarse leger het gebied Bácska binnen. En nu kon de regering wel zijn medewerking verlenen aan de vestiging van de Szeklers in deze streek. In het voorjaar van 1941 kwamen krachtens het Tweede Weens Besluit de inwoners van alle vijf de Szekler-dorpen van Bukovina – met uitzondering van een enkeling die getrouwde was met een lid van een andere bevolkingsgroep – naar Hongarije. In totaal trokken binnen een paar weken 13198 Bukovina-Szeklers en 1000 Moldavische csángó-Hongaren naar Bácska en vestigden zich in de huizen van verdreven Serviërs. In totaal ging het om 39 dorpen gelegen in het gebied tussen Szabadka (Subotica) en Újvidék (Novi Sad).

De Szeklers dachten met weemoed terug aan huis en haard in Bukovina. Maar in het nieuwe vaderland kregen alle gezinnen land en een huis. Men ging met een euforisch gevoel van geluk naarstig aan de slag. Er werden kerken, scholen en stations gebouwd en ook op het land ging men ijverig aan het werk. Maar het naderend onheil werd niet onderkend.

Op de vlucht naar Hongarije
In oktober 1944 moesten ze dan plotseling alles achterlaten en spoorslags vluchten voor de terugkerende Serviërs. Nu kwamen ze in Transdanubië, West-Hongarije, terecht. Het in hun verhalen en liedereen zo fraai bezongen "dierbare vaderland" lag echter in puin en kon zijn na tweehonderd jaar in de moederschoot teruggekeerde zo-

op krakende fonograafplaten, op oude bandrecorderbanden en in liederenbundels. En dat terwijl Zoltán Kodály al in 1913 rondtrok in Bukovina. Hoewel hij vele honderden Székely-liederen had verzameld, was hij van mening dat de liederen van de Bukovina-Szeklers tot de parels van de Hongaarse liederschat behoorden... Er zijn dan wel door etnografen volgeschreven dikke pillen met volksverhalen van de Bukovina-Szeklers, tegenwoordig is het al mooi als er op een voorleeswedstrijd een of twee ten gehore worden gebracht.

Op bijeenkomsten zingt men met tranen in de ogen "Mijn dierbare vaderland, wat heb ik misdaan dat ik niet bij u mocht wonen?" en "de weinige Szeklers zijn als een rots, zij zullen nooit vergaan". Maar moeten ze wel blijven treuren in de wereld van vandaag? Moeten ze - als het kleine minderheidsvolk dat zij in den vreemde vormden - niet blij zijn dat zij bijna twee eeuwen lang hun Hongaarse identiteit hebben weten te behouden en zijn ze niet beter af eindelijk als Hongaar te mogen leven in het vaderland Hongarije? ■

nen en dochters niet met open armen ontvangen. Een half jaar lang moest men genoegen nemen met een wijkplaats en onderdak in boerenstellen in de provincie Zala.

In maart 1945 kregen de Szeklers op voorspraak van regeringscommissaris dr. György Bodor uiteindelijk hun vijfde vaderland op rij aangeboden: de huizen van verbannen Duitsstaligen in de gebieden Völgy-ség, Baranya en Bács-Kiskun werden aan hen toegezwezen. En weer werden de uit vijf plaatsen afkomstige groepen mensen over 39 dorpen verspreid.

Vandaag de dag worden er geen Bukovina-Szeklers meer geboren, er gaan er alleen nog maar dood. Langzaamsterven de ouderen uit, de mensen die alles nog weten, die alles hebben meegeemaakt. Hun rijke klederdracht en borduurkunst zijn langzaam aan het verdwijnen. Hun herinneringen worden alleen nog in boeken bewaard en hun liederen zijn alleen nog te vinden

Op blz. 36-37 vindt u een volksverhaal afkomstig van de Bukovina-Szeklers en op blz. 9 een oproep om steun te verlenen aan projecten gericht op de kinderen (van o.a. ook de nazaten van Bukovina-Szeklers) in Déva en op de bouw van een school voor de Moldavische Csángó-Hongaren.

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door de auteur Abkarovits Endre, waar niets vermeld zijn de illustraties afkomstig van websites, bereikbaar via <http://bukovina.lap.hu>